

چ جۆرە دهستوريکمان بويت؟

17-05-2021

نووسهرهكان

ناوهنه لىكۆلينهوهى رووداۋ

كورته : گفتوكۈكانى نوسينهوهى دهستورىيکى نوئ بۇ هەرىمى كوردستان دووباره هاتنەوه سەرمىزى دانوستاندنه سياسيهكانى كوردستان. ھەلبەت گفتوكۈكانى ئەمجارە، بەبەراورد بەوانى پىشتر جياوازىر و جدىترن. ھەردوو سەرۆكايىتى ھەرىم و پەرلەمان مەبەستيانە لەم خولەي پەرلەماندا مشتومى دهستورى ھەرىم نەھىلەن وەھەرىمى كوردستان بىكەن بەخاوهنى دهستورىيک .

د.هه‌لهمت غریب-

راویزکار له ناوهندی لیکوئینه‌وهی رووداو|

گفتوجوکانی نوسینه‌وهی دهستووریکن نوی بُو هه‌ریمی کوردستان دووباره هاتنه‌وه سه‌رمیزی دانوستادنه سیاسیه‌کانی کوردستان. هه‌لبهت گفتوجوکانی ئەمجاره، بەهراورد بەوانی پیشتر جیاوازتر و جدیترن. هه‌ردوو سه‌رۆکایه‌تی هه‌ریم و په‌رله‌مان مەبەستیانه لەم خوله‌په‌رله‌ماندا مشتومری دهستووری هه‌ریم نه‌ھیلان و هه‌ریم کوردستان بکەن بەخاوه‌نى دهستووریک.

ئیستا دوو سیناریو بُو نوسینه‌وهی دهستووری هه‌ریم کوردستان هه‌یه که، تاراده‌یه‌کی زور لىک دوورن و پیتاجیت هیچیان بەته‌نیا بتوانن هه‌ریمی کورستان بکەن بەخاوه‌نى دهستوور.

سیناریوی بەکەم نیچیرفان بارزانی و سه‌رۆکایه‌تی هه‌ریم پشتگیری دەکەن و بەجۆرەیه که هه‌رسن سه‌رۆکایه‌تیکە، هه‌ریه‌کە و سى ياساناس و راویزکاری خۆی دیاری بکات و بەهاوکاری سه‌رۆکایه‌تی هه‌ریم پرۇزەکە تەواو بکریت. بەتاپیت ئەو باهتانه چاره‌سەر بکەن کە لەتیوان هه‌رسن هیزە سه‌رەکیبەکەی هه‌ریمدا جىنى ناکۆكىن. بەواتایه‌کى دىكە په‌رله‌مان و حکومەت و سه‌رۆکایه‌تی هه‌ریمیش سەن کەس دیاربىکەن و پرۇزەکە ئامادەبکەن‌وه و بىددەن‌وه بە لیزەن کۆنەکەی نوسینه‌وهی دهستوور.

هه‌رچى سیناریوی دووهەمە لەلایەن دەستە سه‌رۆکایه‌تی په‌رله‌مان‌وه پشتگیری دەکریت و ئەویش بەجۆرەیه که، ئەو لیزەن راویزکاریبەی کە سه‌رۆکایه‌تی هه‌ریم داواي دەکات دروست بکریت و هه‌رجوار باهتنى جىنى ناکۆكى (کیشە سه‌رۆکایه‌تی هه‌ریم، مەسەلەی دین و پىنگەکەی لەدەستوور، سۇورى كوردستان وناوچە كېشە لەسەرەكان، مافى پىكەھانەكان) بکریتە پرۇزەیەک و راوبوچۇونى هەموو هیزە سیاسیه‌کانی تىدا جىبىكىرىتەو و بکریت بە بناغەي کارى لیزەن‌یەکى نوی دەستورى کە بەپیارى په‌رله‌مان دروستىكىرت، نەك پرۇزەکە بەسەر بەرله‌ماندا فەرزيكىرت.

ئەم دوو سیناریویه ئیستا جىنى گفتوجوکو لايەنەكان و دامەزراوه سه‌رەکیبەکانی هه‌ریمن. ئیستا په‌رله‌مان چاوه‌ری هەلۋىستى لايەنەكان و تىپىنەنەكانيان دەکات تاوه‌کو، هەنگاوه پراكىكىيەكان بُو دانانى لیزەن‌یەکى نوی دەستوورى دەستپىپكەت. هه‌رچەندە هیزە سیاسیي گەورەكانى ناپەرله‌مانى كوردستان وەك پەھنسىپ لەگەل ئەوەن کە لەم خولەدا پەرله‌مان دۆسىيە دەستوور يەكلىي بکاتو، بەلام ئەمە لەرۇوی كىدارىيەو، لە گوتارىكى سیاسى تىپەری نەكدردۇو.

ئەوهى من مەبەستىمە لىزەدا بىخەمە رۇو ئەوهى بە کە ئایا ئىمە چ جۇرە دەستوورىنەمان پىنويسىتە؟
بەر لە هەرشىتىك پىنويسىتە ئەوهى بلىن فەلسەفەي نوی نوسینه‌وهى دەستوور کە ئەمەرۇ لەدەنیادا بەپەرەد دەکریت، ئەوهى بە دەستوور بۇ كەمینە دەنۇسرىتەو لە ولاتدا نەك زۆرينى. چونكە زۆرينە دەسەلّاتدار و بالادەستە، هەركات بەرژەوەندىيەكانى بکەۋىتە مەترىسى، دەتوانىت پەنا بۇ هەمواركىردنەوەي ببات. بەلام ئەوهى كەمینەيە كە ناتوانىت بە ئاسانى پارىزکارى لە بەرژەوەندىيەكانى بکات و بىپارىزىت، بۇ يە پىنويسىتە هەریمی كوردستانىش بەو نەفەسە دەستوور بىنۇسىتەو بەجۇرۇك پالپىشىتىكى بەھىز بىت بۇ هەموو جۇرە كەمینەيە كە كۆمەلگاي كوردستاندا.

ئەوهى پىنويسىتە هەمۈمان بەدەنگى بەرزاوای بکەين و نەتسىن ئەوهى بە كە ئىمە دەستورىكى مەدەنیمان بوي. دەستوورى مەدەنلى بەومانايىيە لەچەپ تا راست لە دىندار بۇ بىن دين، لە كۆنۈرەقانىقىيەكەو بۇ ھاوارەكەزخوازىك بە پالپىشىتە خۆي بىنەت وەهەموان وەك يە لەبەرامبەر ياساو دامەزراوه كاندا سەيرېكەت.

ھىزە ئىسلامىيەكان بەتاپىت كۆمەل دادگەرى، جەخت لەسەر ئەوه دەکاتەوە كە پىنويسىتە ھاوشىۋەي دەستورى عىراق، دينى فەرمى لە هەریم بەدەق دیارى بکریت. من پىمدايىه كە نابىت هەریمی كوردستان خۆي لە قەرهى ديارىكىدىن دينى فەرمى بىات، ئەویش لەبەردووهەوکار:

يەكەم: ھىچ دەولەتىك لە دىنادا نابىنەن كە لەرېكەي دەستوورىكى دىنەوە دەولەتىكى مەدەنلى دەيموكراسىي دامەزراوندېت.
دوووهە: ديارىكىدىن دينى فەرمى بەواتاي رەتكىرنەوەي فەرەبى كۆمەلگا لەرۇوی دىنەوە دېت، ئەمەش لەگەل سروشتى كۆمەلگاي كوردستاندا ناگونجىت كە كۆمەلگايەكى فەرەبى لەرۇو ئايىنى وەزەبى وەتەوەبىەوە.

دوااتر ھىچ پىگەيەك وھىچ دژىەكىيەك نىيە لەوهى بە دەقىك جەخت لەسەر ناسنامەي زۆرينە موسوّلمان بۇونى كۆمەلگاي كوردستان بکاتەوە بەبن ديارىكىدىن دينى فەرمى بۇ ولات. ئەمە بەھىچ شىۋەيەك پىچەوانەي دەستوورى عىراقى ۲۰۰۵ يىش نىيە.